

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 65.012.8:338.2

Черняк Г.М.*аспірант кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

АДАПТАЦІЯ ДО УМОВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні характеристики адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища, досліджено теоретичне підґрунтя економічної безпеки. Автором сформульовано власне визначення адаптації, під якою розуміється інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства, що дозволяє своєчасно усувати внутрішні та зовнішні загрози шляхом проведення послідовних цілеспрямованих змін в діяльності підприємства. Визначено, що структурно процес адаптації підприємства складається з двох елементів: адаптивної реакції підприємства і безпосередньо адаптації. Адаптація підприємства як інструмент і спосіб забезпечення економічної безпеки являє собою багатоступеневий процес. Визначено, що без проведення адаптаційних заходів підприємство не може вчасно реагувати на зміни середовища, внаслідок чого стає вразливим до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Ключові слова: адаптація, економічна безпека, зміни, зовнішнє середовище, адаптивна реакція.

Черняк А.М. АДАПТАЦИЯ К УСЛОВИЯМ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены основные характеристики адаптации предприятия к условиям внешней среды, исследованы теоретические основы экономической безопасности. Автором сформулировано собственное определение адаптации, под которой понимается инструмент обеспечения экономической безопасности предприятия, которая позволяет своевременно устранять внутренние и внешние угрозы путем проведения последовательных целенаправленных изменений в деятельности предприятия. Определено, что структурно процесс адаптации предприятия состоит из двух элементов: адаптивной реакции предприятия и непосредственно адаптации. Адаптация предприятия как инструмент и способ обеспечения экономической безопасности представляет собой многоступенчатый процесс. Определено, что без проведения адаптационных мероприятий предприятие не может своевременно реагировать на изменения среды, в результате чего становится уязвимым к внутренним и внешним угрозам.

Ключевые слова: адаптация, экономическая безопасность, изменения, внешняя среда, адаптивная реакция.

Chernyak G.M. ADAPTATION TO THE ENVIRONMENT AS A TOOL FOR PROVIDING ECONOMIC SECURITY

This paper examines the main characteristics of enterprise adaptation to environmental conditions, the theoretical foundation of economic security. The author has formulated his own definition of adaptation, which is understood as a tool to ensure economic security that allows time to eliminate internal and external threats by successive targeted changes in the enterprise. Determined that the structural adaptation of the company consists of two elements: the adaptive response and enterprises directly adaptable. Adaptation of the enterprise as a tool and a way of providing economic security is a multistep process. It was determined that, without adaptation measures company can react to changes in the environment, thus becoming vulnerable to internal and external threats.

Keywords: adaptation, economic security, change, environment, adaptive response.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічна безпека підприємства втілює основні принципи менеджменту, насамперед здатність адаптуватися до швидких змін навколишнього середовища, а також ситуаційного підходу в управлінні, що являє собою здатність адекватно та оперативно реагувати на існуючі та нові загрози нормальній підприємницькій діяльності. Нестабільність економічного середовища, поява якісно нових проблем зумовлює необхідність теоретичного вивчення та обґрунтування практичних рекомендацій для забезпечення економічної безпеки українських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичній розробці питань, пов'язаних з дослідженням економічної безпеки підприємства, багато уваги приділяли О.В. Ареф'єва, Г.А. Андрощук, М.М. Єрмошенко, Т.С. Клебанова, Г.Б. Козаченко, А.В. Крикін, Т.Б. Кузенко, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейников, В.С. Пономаренко, В.Л. Тамбовцев, М.Я. Швець, С.М. Шкарлет. Разом з тим на сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння категорії «економічна безпека підприємства», остаточно не сформульовано

структурні складові даного поняття, чітко не визначено інструментарій, за допомогою якого підприємство має досягти стану економічної безпеки.

Постановка завдання. Основне завдання дослідження – виокремити загальні засади та ознаки, що дадуть змогу сформулювати єдине поняття «економічна безпека підприємства», дослідити теоретичні підходи щодо формування економічної безпеки підприємства, визначити роль адаптації як важливого інструменту формування економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «економічна безпека підприємства» тісно пов'язана з такими економічними категоріями та поняттями, які відбивають необхідність змін в діяльності підприємства, адаптацією та розвитком.

Економічна безпека підприємства пов'язана з адаптацією його діяльності до стану зовнішнього та внутрішнього середовища, певними вимушеними змінами в діяльності як реакцією на зміни, що відбулися або очікуються в оточення підприємства. Дане явище у низці наукових праць розглядається як загальносистемний спосіб забезпечення його еко-

номічної безпеки, оскільки під впливом мінливого зовнішнього середовища саме адаптація визначає таку поведінку підприємства, яка забезпечує його довготривале функціонування. Адаптація виявляється у вигляді змін, призначенням яких є приведення стану підприємства у відповідність до стану зовнішнього та внутрішнього середовищ, що дозволяє підтримувати стабільність та гнучкість діяльності підприємства, економічну безпеку його діяльності.

Досліджуючи теоретичне підґрунтя безпеки, можна виокремити два концептуальні підходи щодо її семантики і морфологічного трактування, а саме: статичний (безпека як стан) і діяльнісний (безпека як діяльність). Саме діяльнісний підхід закладено в основу наукових досліджень і сучасного уявлення про категорію безпеки в усіх варіантах її прояву, відповідно до якого «безпека» уявляється як об'єктивна діяльність суб'єкта у певних умовах, що базується на активній взаємодії цього суб'єкта та умов його існування, якими він опанував у процесі власної самореалізації і здатен контролювати [1].

Якщо виходити з такого розуміння економічної безпеки, то поряд з боротьбою із загрозами внутрішнього і зовнішнього середовища, попередження небезпек необхідно виділити і такий елемент, що передбачає внутрішні зміни підприємства у відповідь на вимоги та процеси, що мають місце ззовні – адаптація.

Поняття адаптації є універсальним, воно включає в себе і пристосування до змін шляхом внесення поправок в діяльність чи внутрішній організації підприємства, які стосуються стратегічних цілей, і підходу до управління.

Дане поняття вживається в різних значеннях і є предметом самостійного дослідження. У контексті забезпечення економічної безпеки як активної діяльності воно передбачає процес цілеспрямованої зміни параметрів, структури і властивостей будь-якого об'єкта у відповідь на зміни, що відбуваються як у зовнішньому середовищі діяльності об'єкта, так і всередині нього [2]. Це здатність своєчасно проводити адекватні зміни для корекції діяльності підприємства у відповідності до вимог зовнішнього середовища [3].

Т. Хайман вперше виділив три аспекти адаптації як властивості ефективної організації:

1. Соціальна адаптація – здатність враховувати зміни зовнішнього середовища та зміни внутрішнього соціального середовища при плануванні та прийнятті рішень.

2. Науково-технічна адаптація – вимоги та використання досягнень НТП в області нових технологій, організації та методів управління, підготовки кадрів.

3. Адміністративна адаптація – відповідність організаційних форм та методів управління потребам процесу і системи управління, що характеризується стилем управління, автономністю підрозділів, ступенем делегування відповідальності [4, с. 28].

Для того щоб швидко реагувати на зміни і вчасно до них адаптуватися, підприємство має бути належним чином поінформоване. Виникає необхідність постійного оновлення інформаційного потоку шляхом використання таких методів збору інформації [8, с. 64-66]:

1. Сканування середовища – один з напрямів аналітико-прогностичних робіт, що швидко розвивається, використовуваний у системах стратегічного управління фірмами. Призначення сканування – це збір, оцінка і прогноз значущості для фірми важливих змін. Сканування зазвичай проводиться за такими напрямками:

- економічне сканування – дослідження змін макро- та мікроекономічних показників; показники галузі і конкуренція в ній; стан фінансових ринків;
- технічне сканування – вивчення НТП; принципові технічні і технологічні нововведення;
- політичне сканування – оцінка політичної ситуації на рівні країни, регіону; оцінка політичного ризику фінансових вкладень тощо.

При скануванні використовується різноманітний інструментарій: експертні методи, сценарії, порівняння, моделювання, морфологічний та функціонально-вартісний аналіз тощо.

2. Моніторинг середовища – це постійне відстеження поточної і нової інформації. В організаціях, що беруть на озброєння технологію стратегічного управління, звичайно створюється спеціальна система відстеження. Працівники цієї системи проводять не тільки регулярні, але й спеціальні спостереження за критичними факторами впливу.

3. Прогнозування – це формування уявлення про майбутній стан факторів середовища. Цей інструмент є невід'ємним компонентом процесу стратегічного планування.

Структурно процес адаптації підприємства складається з двох елементів: адаптивної реакції підприємства і безпосередньо адаптації. Перша складова означає зміну стратегічних орієнтирів внаслідок змін умов економічного середовища. Друга складова передбачає проведення структурних змін внутрішніх підрозділів підприємства чи зміну їх параметрів, наприклад, освоєння технології або зміну ринків.

Адаптивна реакція виникає, якщо підприємство слідує за змінами, що супроводжують його діяльність і вчасно реагує на фактори їх впливу. Зокрема, прямі фактори, такі як поведінка постачальника, перевізника, зміни законодавства, безпосередньо торкаються діяльності підприємства. Факторами непрямого впливу є соціально-політичний стан держави, рівень розвитку науки і техніки.

Адаптація підприємства до зовнішніх умов вимагає своєчасності, гнучкості та економності, тобто має бути адекватною тому стану економіки, що має місце в конкретний проміжок часу. Внаслідок цього виникає необхідність у належному забезпеченні об'єктивною та достовірною інформацією, відомостями з різних джерел, тому що швидкість отримання даних прямо впливає на швидкість адаптивної реакції підприємства.

Адаптація підприємства як інструмент і спосіб забезпечення економічної безпеки представляє собою багатоступеневий процес, який включає такі етапи:

- моніторинг зовнішнього середовища;
- аналіз та оцінка інформації про стан навколишнього середовища;
- адаптивна реакція підприємства;
- визначення форми реалізації адаптивної реакції;
- визначення змісту процесу адаптації;
- формування бюджету адаптації;
- оцінка та аналіз ефективності адаптації [2, с.181].

Виходячи з ролі та значення адаптаційних процесів для підприємства виділяється три моделі їх поведінки:

Активна модель – пошук і встановлення нових господарських зв'язків, нові програми, нові підходи до управління підприємством, активна перебудова організаційної структури.

Консервативна модель – збереження традицій, незмінна структура випуску продукції, відсутня економія витрат, відсутність змін.

Змішана модель – підприємство діє за моделлю як активної, так і консервативної поведінки, але переважають традиційні господарські зв'язки [5, с. 135].

Економічна складова адаптації до зовнішніх умов спрямована на забезпечення ефективності реалізації адаптаційних заходів. Об'єктом адаптації виступає сфера діяльності підприємства, у роботі якої проявилися негативні впливи кризових умов. Зокрема, В.М. Нижник під адаптаційними заходами розуміє сукупність інструментів, які застосовуються для трансформації об'єкта адаптаційного впливу у визначеному напрямі, і пропонує такі з них: ухилення, локалізації, дисипації, компенсації [6, с. 14]. Ухилення передбачає тимчасову відмову від реалізації ризикованих бізнес-проектів. Другий захід – дисипація – розподіл негативних проявів кризових умов між діловими партнерами шляхом інтеграції економічних інтересів. Локалізація як адаптаційний захід виступає як обмежуючий чинник поширення негативних проявів зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Компенсація призводить до створення резервів підприємства, формування альтернативних ринків сировини та збуту.

Тому, з огляду на адаптаційну складову, виділяють поняття економічної безпеки, під якою розуміють послідовну, заплановану, цілеспрямовану, комплексну діяльність підприємства щодо зміни кожного з елементів бізнесу, викликану попитом, обумовлену науково-технічним прогресом і спрямовану на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління продукцією, що випускається, джерела сировини та матеріалів, ринки збуту, документообіг та інше [7].

Виходячи з даного дослідження, під адаптацією треба розуміти інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства, який дозволяє своєчасно усувати внутрішні та зовнішні загрози шляхом проведення послідовних цілеспрямованих змін в діяльності підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. У процесі дослідження було розглянуто процес адаптації під-

приємства до нових умов економічного середовища, в ході чого визначено його ефективність та роль у забезпеченні і формуванні економічної безпеки підприємства через балансування інтересів з суб'єктами зовнішніх відносин, ефективного ресурсного забезпечення та утримання конкурентних позицій на ринку. Виділені основні елементи адаптації як інструменту забезпечення економічної безпеки підприємства. Розглянуто види адаптації підприємства, визначено етапи даного процесу. Зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі, впливають на підприємство, в результаті чого може виникати значна невідповідність внутрішнього середовища зовнішнім вимогам. Відсутність швидкої реакції підприємства на зовнішні зміни може призвести до серйозних негативних наслідків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шкарлет С. Теоретичні та економічні основи розвитку наукової категорії «безпека» / С. Шкарлет // Сіверянський літопис. – 2007. – № 3. – С. 112-117.
2. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография – К. : Либра, 2003. – 280 с.
3. Крисько Ж. Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Жанна Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38-42.
4. Хайман Д. Н. Современная микроэкономика : анализ и применение. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 362 с.
5. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства : навч. пос. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с. – С. 135.
6. Нижник В. М. Підвищення конкурентного потенціалу та економічної безпеки промислових підприємств за умов розвитку глобалізаційних процесів : [монографія] / В. М. Нижник, Д. М. Васильківський, Л. О. Подра, М. В. Чухрій, І. В. Нижник; ред.: В. М. Нижник. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 525 с. – С. 14.
7. Максимова Т. С. Формування інноваційної політики підприємства / Т. С. Максимова, О. В. Філімонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2(20). – С. 181-183.
8. Міщенко А. П. Стратегічне управління : навчальний посібник / А. П. Міщенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.